

ASISTENȚA SOCIALĂ LA NIVEL DE SLUJIRE COLECTIVĂ. DE LA PATRIARHUL IUSTIN MOISESCU PÂNĂ ASTĂZI

Pr. drd. Cosmin-Florin BIRIȘ
Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca

Abstract

The paper in question comprises a dual reception aspect. On the one hand, we talk about the reception of the Church in the European space and on the other hand, we talk about the reception of social assistance within the Romanian Orthodox Church. It is the social assistance that, through Patriarch Iustin Moiescu, but not only, has known primary values with is the structures of the Romania Patriarchate. In the following we will talk about the relationship between the traditional aspects of the Church and the modern requirements. Indeed, perhaps, seemingly paradoxically, we tend to say about social assistance that has nothing to do with ecumenism, but we will see in the following that all the foundations of social assistance for the Romanian Orthodox Church are extracted from the manifestations of the other churches called sisters in relation to the company they represent. The person of the Patriarch Iustin is extremely important in identifying the social activities that the Church has omitted or which was not as plenary as during the pastorate of the Patriarch Iustin.

Keywords: Social assistance, external influences, ecumenical principles, social apostolate, promoters.

Introducere

Dacă pentru creștini credința reprezintă un absolut de apropiere și descoperire a sinelui, pentru Biserică creștinul reprezintă referința slujirii. Această slujire a Bisericii, implementată apoi în viața creștinului, prin învățături și purtări de grijă, are un caracter dual: pe de o parte este individuală, iar acest fapt îl cunoaștem suficient de bine, important fiind nivelul de apartenență al omului, al creștinului, la aspectele mistice care îi facilitează mântuirea, iar pe de altă parte, colectivă, iar aici vorbim cu precădere de implicarea creștinului în activitatea Bisericii, cu referire la întreaga turmă ce se află în păstorie. Aceste aspecte, acest îndoit caracter al slujirii,

aceste afecte ale milosteniei sunt propuse pretutindeni în descrierea acțiunilor social-filantropice ale creștinului, ale Bisericii¹.

Lucrarea de față are în vedere descrierea aspectelor ce vizează latura colectivă a slujirii, încercând să îi ofere acesteia relații de ordin ecumenic, social, filantropic și dialogal. Dacă ne întrebăm de unde avem prezentă în Biserică ideea de apropiere prin dialog și manifestare a milosteniei prin slujire, este extrem de simplu de răspuns. Dialogul reprezintă principalul mijloc de cercetare a nevoilor, în timp ce filantropia, această iubire față de aproapele, reprezintă idealul săvârșirii milostivirii.

În cele ce urmează, vom vorbi punctual despre Biserică și despre societate. Despre rolul Bisericii în rândul popoarelor europene, vom încerca să descriem cadrul referențial al receptării filantropiei ca acțiune de întrajutorare. Este importantă contextualizarea pentru că ne va ajuta să înțelegem de ce filantropia are un caracter ecumenic și de ce se manifestă pe baza cercetării problemelor sociale de pretutindeni. Ideea statelor europene și receptarea Bisericii în spațiul Uniunii Europene, general și individual, reprezintă un alt aspect asupra căruia vom stăruii în vederea înțelegerii rolului administrativ care este alocat ideii de filantropie la nivel instituțional. Pentru a nu lăsa în urmă anul omagial abia trecut, vom pomeni și de Patriarhul Iustin Moisescu, un ilustru instaurator al ramurii de Asistență Socială și un bun reper al apropierii ecumenice a Bisericilor. În definitiv, vom încerca să punctăm și câteva aspecte privind evoluția Asistenței sociale ca margine a filantropiei de la Patriarhul Iustin până astăzi.

Lucrarea în cauză nu caută să reformeze anumite concepte, ci are în vedere înțelegerea unor fundamente descoperite cu greutate de către Biserică, însăsmânțate la fel de greu, menținute cu restriște din partea celor *extra ecclesia* și receptate într-o lume a dezicerii de nevoia credinței celei adevărate.

¹ Florin Bengean, *Filantropie și asistență socială în activitatea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania în perioada 1868-1918*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2009, p. 7.

1. Rolul Bisericii în Evul Mediu pentru popoarele europene

Gânditorii, oamenii politici, dar și cercetătorii tind tot mai mult să elimine Biserica din structurile societății europene, grupate în jurul Uniunii Europene. Ultimul bastion împotriva secularizării Constituției Europene sunt statele din Estul continentului, printre care și România, unde există religiozitate ridicată. O explicație ar fi intersectarea sacrului cu profanul; savantul nu este prin definiție doar de partea profanului, dimpotrivă, menirea lui este de a aduce o simbioză între cele două planuri².

Importanța Bisericii în creionarea conștiinței actuale provine încă din primele secole după Hristos, mai exact de pe timpul împăratului Constantin cel Mare (306-337), care s-a afirmat nu doar pe partea religioasă, ci și pe cea administrativă și militară, fiind o personalitate a secolului al IV-lea. Convertirea alături de mama sa, Elena, a constituit direcția spre creștinism a Imperiului Roman și, implicit, a unei mari părți din Europa. Prin activitatea sa, împăratul Constantin a asigurat libertate totală creștinismului, devenind religia oficială și, implicit, favorizată. S-a ajuns, sub domnia lui, la momentul Sinodului I Ecumenic de la Niceea³.

În cadrul Sinodului I Ecumenic s-a stabilit ca arianismul să fie considerat erezie. Din acest moment, creștinismul se va răspândi peste tot, devenind religie privilegiată și, implicit, element cultural central. După moartea împăratului Constantin cel Mare, Imperiul Roman a trecut printr-o perioadă foarte dificilă din punctul de vedere al apărării frontierelor, fiind supus unui val de atacuri barbare. Diferitele regate barbare care s-au suprapus peste stratul roman au împărțit o bună parte din Europa. Totuși creștinismul a rezistat, cu greu, dar și-a regăsit structuri comune în feudalism și în monahismul eremitic, în timp ce se adânceau discrepanțele religioase și culturale dintre Occident și Imperiul Bizantin.

În secolele V-IX d.Hr., societatea a cunoscut o varietate de reprezentări, în general prin scheme multiple, diversificate, cu un anumit număr de însușiri profesionale și sociale, din care poți distinge

² J. Baechler, „Religia”, în Boudon, R. (coord.), *Tratat de sociologie*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 2006, p. 501.

³ I. Petrică, *Biserica și asistența socială din România*, Editura Institutului European, Iași, 2012, p. 154.

reminiscențele stratului roman, astfel existând o mixtură între diversele categorii sociale. Se poate spune că Biserica a contribuit la ameliorarea stării sociale⁴.

Popoarele europene nu s-ar fi putut forma fără un substrat creștin, iar acest aspect se poate reda ușor începând cu secolul al V-lea. Este un moment în care Biserica iese în fața societății ca fiind independentă, bine consolidată, întrepusă între suverani⁵. Din acest moment trebuie adusă în discuție chestiunea papalității, care a venit ca o răsturnare a orânduirii feudale laice, chiar dacă papa s-a autoproclamat cap și al ierarhiei laice, în paralel cu al celei religioase. Biserica continuă să favorizeze regalitatea în diverse conflicte militare, cu sau fără implicarea directă a suveranului pontif. Astfel, regele devine protector al Bisericii, care devine în egală măsură protectoare atât a săracilor, cât și a bogașilor⁶. Structura aceasta universală a unității creștine specifică Occidentului a ținut piept formării diverselor entități politice, precum și a unor puternice dispute teologice din viața creștină, cauzate de diverse reforme de reînnoire a Bisericii, ca urmare a unei multitudini de conflicte interne.

Punctul culminant al conflictelor în care s-a implicat Biserica a fost Reconquista⁷ din Spania, după care au avut loc o serie de evenimente care au marcat istoria universală, cruciadele⁸. Afirmarea acestor conflicte militare a deschis calea unor războaie endemice, într-un cadru agravat puternic de foamete și boli⁹. Se poate spune că papii, prin implicarea lor activă în relațiile politico-diplomatico-militare, au ajuns să conducă lumea medievală. După ce au biruit dorințele diverșilor împărați, papii au fost nevoiți să cedeze în fața noului concept de monarhie națională. În acest sens, un exemplu l-a constituit trecerea papalității sub controlul autorităților franceze la Avignon.

⁴ F. Guizot, *Istoria civilizației în Europa – de la căderea Imperiului roman până la Revoluția franceză*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 124.

⁵ *Ibidem*, p. 96.

⁶ Le J. Goff, *Civilizația Occidentului medieval*, Editura Științifică, București, 1970, p. 357.

⁷ Proces militar prin care statele creștine din partea de nord a Hispaniei au recucerit Peninsula Iberică.

⁸ Expediții militare ale feudalilor apuseni, sprijiniți de Biserică, pentru a elibera Orientul Apropiat.

⁹ I. Petrică, *Biserica și asistența socială...*, p. 159.

Alături de monarhia engleză, cea franceză a delimitat conceptul că regele este suveran într-un singur stat. Procesul s-a cristalizat datorită crizei papalității (la Avignon) și a continuat cu Marea Schismă a Occidentului, care a cauzat o deficiență în stabilitatea doctrinară a Bisericii, prin răspândirea ereziilor și a mișcărilor reformatoare cu puternice caracteristici naționale, pe întreg continentul¹⁰.

În ciuda conflictelor, una dintre cele mai importante realizări ale Bisericii în Evul Mediu a fost încreștinarea popoarelor barbare, din afara granițelor Imperiului Roman, amintite mai sus. Evanghelia a pătruns în Scoția pentru început și mai apoi în Irlanda. Sfântul Patrick a avut meritul de a încreștina Irlanda, pentru ca Sfântul Colomban să realizeze același lucru în Scoția, cu un secol mai târziu.

În Rusia creștinismul a pătruns prin Sfântul Apostol Andrei, același care i-a încreștinat și pe români. Denumirea de Rusia provine abia din secolul al IX-lea, creștinarea oficială a avut loc sub domnia cneazului Vladimir, în anul 988¹¹.

2. Biserica în contextul Uniunii Europene prin perspectiva rolului edificator al acesteia în orânduirea contemporană

Relația stat-biserică în asistența socială are o dimensiune complementară, din momentul în care România a devenit membră a Uniunii Europene. Biserica are o menire clară în contextul actual, centrat pe învățarea de a fi buni europeni în România, dar și români buni în Europa. Această dezvoltare a statelor europene pe care noi o percepem în prezent are la temelie puternice influențe creștine.

Creștinismul a fost pentru continentul nostru elementul care a furnizat unitatea interstatală, prin promovarea valorilor morale ale principiilor de bază ale existenței. Dimensiunea creștină a Europei este, din păcate, azi tot mai negată și minimalizată, mulți considerând că trăiesc deja într-o lume a postcreștinismului¹². Creștinismul a devenit religia europenilor și influența lui este considerabilă, iar criticile pe acest subiect se datorează proliferării secularismului¹³.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Le J. Goff, *Evul Mediu și nașterea Europei*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 46.

¹² I. Petrică, *Biserica și asistența socială...*, p. 169.

¹³ J. Weiler, „Europa cristiana. Un saggio esplorativo”, Biblioteca Universale Rizzoli, 2003, pp. 53-54, în vol. I. Petrică, *Biserica și asistența socială din România*, Editura Institutului European, Iași, 2012.

Procesul de integrare europeană nu trebuie să se orienteze numai după aspecte economice și geografice, ci trebuie urmărită reînnoirea unității de valori, lucru care contribuie la prețuirea culturii europene, iar această moștenire nu trebuie să se piardă. Astăzi s-a creat impresia unei culturi europene în care omul este îmbuibat cu de toate și trădează prin tăcere, el viețuiește într-o manieră în care Dumnezeu pur și simplu nu ar exista. Creștinismul în sine a născut ideea de Europa, în accepțiunea modernă a termenului, nu doar ca simplă realitate geografică¹⁴. Din păcate, europenii au devenit pasionați de romane ieftine și de aceleași ideologii de proastă calitate care au alterat creatura de-a lungul istoriei¹⁵.

Europenii actuali sunt democrați și laici, prin solidaritate socială. Europa ar putea fi delimitată pe aceste valori. Aspectele legate de creștinism și valorile acestuia au contribuit enorm la dezvoltarea civilizației și a culturii europene¹⁶.

3. Patriarhul Iustin Moiescu și redescoperirea identității ecumenice a asistenței sociale

Patriarhul Iustin Moiescu a fost al patrulea patriarh al Bisericii Otodoxe Române și cel mai de seamă în rândul promotorilor valorilor europene și de unitate bisericească. Patriarhul Iustin s-a născut la 5 martie 1910 în județul Argeș, pe atunci Muscel, în comuna Albești, satul Cădești. Aspectele privind educația și formarea sa cu înclinații spre zona filantropică au fost însămânțate din familie, tatăl său fiind învățător și emblematic cadru militar în Primul Război Mondial, în timpul căruia a și trecut la cele veșnice. Astfel, se poate afirma că în raport cu acest eveniment nefericit din copilăria Patriarhului s-a insuflat, fie comemorativ, fie rememorativ, ideea de pășire în rândul elitelor în orice domenii s-ar îndrepta cei patru copii rămași orfani de tată. În 1930 culegem prima informație valoroasă despre educația viitorului patriarh și aflăm că acesta a fost șef de promoție la Seminarul „Patriarhul Miron” de la Mănăstirea

¹⁴ G. Holbea, D. Opriș, M. Opriș, G. Jambore, *Apostolatul educațional*, Editura Basilica, București, 2010, p. 11.

¹⁵ T. Baconsky, „Europa Creștină. Metoda cut & paste”, în T. Baconsky, I. Ică jr., B. Tătaru-Cazaban, E. Ștefoi, A. Manolescu, R. Carp, *Pentru un creștinism al noii Europe*, Editura Humanitas, București, 2007, pp. 15-16.

¹⁶ I. Petrică, *Biserica și asistența socială...*, pp. 171-172.

Negru Vodă. Apoi aflăm că, remarcat fiind, a absolvit studiile superioare cu burse diverse la Atena și ulterior în Franța, fapt ce avea să-l determine să-și creeze o privire de ansamblu asupra ideii de identitate europeană, unitate europeană și asistență socială rodnică în spațiul european. În cadrul unui studiu cu caracter comemorativ, Preasfințitul Emilian Nica pomenește despre prefigurarea europeană pe care o putem observa în activitatea Patriarhului Iustin, trecând în revistă următorul aspect: „Mai mult, privind din perspectiva actuală, Mitropolitul Iustin Moisescu a cunoscut mai dinainte, prin spiritul său, locul unde se află sediu Parlamentului European, unde țara noastră va avea reprezentanți după aderarea la Uniunea Europeană”¹⁷.

Între anii 1957 și 1977, din punct de vedere istoric, Biserica Ortodoxă Română cunoaște noi valori fundamentale pentru ideea de filantropie, asistență socială, roade ale milosteniei la nivel instituțional. Patriarhul Iustin a avut un rol decisiv în restabilirea ordinii sociale prin problematizare și retorica asupra acesteia. Cunoaștem faptul că poate cea mai de seamă lucrare a Patriarhului Iustin o reprezintă *Apostolatul social*, lucrare ce însumează cuvinte și cuvântări ale Patriarhului Iustin cu diferite ocazii. Ne atrage atenția retorica uneia, intitulată: *Împotriva indiferentismului asupra problemelor de existență*¹⁸. Această cuvântare a fost așezată în atenția autorităților la Roman, cu prilejul înființării Asistenței Sociale în 1945. Prin aceasta aducea în prim-plan aspecte privind buna rânduire a grijii asupra orfanilor și a văduvelor: „De unde a venit acel indiferentism pentru problemele asistenței? De unde, decât din dorul de înavușire al unora, de care am amintit, dar și din lipsa aceluși simțământ de maternitate, care s-a transplatat la noi în orașe, fie din constatarea că femeia fără de copii poate duce o viață mai ușoară, mereu pregătită pentru delectare și huzur... Această lipsă de cumpănire, între ceea ce este permanent valabil ca sarcină socială și ceea ce este fluctuant și legat de capricii personale, trebuie să dispară, când vigoarea poporului intră în joc. Brațele de muncă, creațiile în domeniile de știință și artă, industriile și arsenalele de idei călăuzitoare, peste decenii vor fi cerute din mijlocul acestor

¹⁷ Arhim. Emilian Nica, *De la „Altarul” teologiei la păstorirea Bisericii Străbune – Mitropolitul Iustin Moisescu*, în „Analele Facultății de Teologie”, Iași, 2006, p. 72.

¹⁸ Patriarhul Justinian, *Apostolatul social*, EIBMO, București, 1949, pp. 39-43.

copii pe care ne străduim să-i creștem în bune condiții de sănătate și educație”¹⁹.

Însă aceste idei de dezvoltare a principiilor de asistență socială, pe lângă originea lor din observarea neajunsurilor din societate în care Biserica își poate face simțită prezența, au și o origine europeană, dacă o putem numi așa. Asistența socială, în perioada păstoririi Patriarhului Iustin, a cunoscut influențe de natură politică, dar și teologică. Spunem politice, pentru că Patriarhul Iustin s-a îngrijit de relația pe care Biserica Ortodoxă Română o are cu celelalte Biserici Ortodoxe și cu anumite state din spațiul european. Vorbim de necesarul unor reînnoșări de relații diplomatice cu Rusia, pe atunci extinsă la nivel de Uniune, U.R.S.S., iar în acest sens avem câteva cuvântări încadrate în *Apostolatul social*. Vorbim de următoarele titluri care, pe lângă conotația politică, vorbesc și de o expresie teologică-socială a dialogului, acesta având roade într-o reciprocitate didactică: „Reînnoșarea legăturilor cu Marea Biserică Ortodoxă Rusă”²⁰, „Iașul și Prietenia Româno-Sovietică”²¹, „Lupta poporului grec pentru pace, libertate și independență”²², „Strădaniile pentru făurirea unei lumi noi”²³, „Aspecte din viața religioasă a U.R.S.S.”, „Primul pas spre întregirea Bisericii străbune”²⁴, „După 250 de ani”²⁵. Aceste titluri poate nu sunt suficient de grăitoare, însă curpinsul lor este important. Vestita problemă politică este reprezentativă acțiunilor Bisericilor din spațiul răsăritean pe tot parcursul existenței Uniunii Sovietice, însă este interesant faptul că pe fundamentele unei apropieri de popor, cel puțin în perioada Patriarhului Iustin, s-au evidențiat rezultate clare, așa cum este cazul Asistenței Sociale.

4. Relația Biserică-asistență socială la nivelul României

Până la căderea comunismului, protecția copilului a avut un caracter ultracentralizat. Era favorizată instituționalizarea copiilor și mai puțin responsabilizarea familiei și a comunității în mare,

¹⁹ *Ibidem*, pp. 40-41.

²⁰ *Ibidem*, pp. 54-58.

²¹ *Ibidem*, pp. 59-61.

²² *Ibidem*, pp. 62-63.

²³ *Ibidem*, pp. 75-79.

²⁴ *Ibidem*, pp. 145-149.

²⁵ *Ibidem*, pp. 150-155.

un element de altfel specific ideologiei comuniste. S-a ajuns, din păcate, la o situație destul de gravă a copilului instituționalizat, din momentul în care comunismul a căzut, iar presa internațională nu a pregetat să relateze ororile din orfelinatele acelei perioade de tristă amintire.

Important pentru reglementarea protecției copilului a fost anul 1997, când Guvernul a adoptat Ordonanța de Urgență nr. 26/1997, privind protecția copilului aflat în vulnerabilitate. S-a pus baza unui sistem nou. Acest sistem nou era în subordinea consiliilor județene și a consiliilor locale, care vor înființa organisme de monitorizare și tragere la răspundere, acolo unde situația o cerea. Direcția Generală de Asistență și Protecție a Copilului (DGASPC) are o sumedenie de atribuții, prin care monitorizează evoluția copiilor instituționalizați sau abandonați²⁶.

Astfel s-a conturat un sistem care urmărește ameliorarea condițiilor de viață a minorilor defavorizați și care prevede un cadru legislativ, prin eforturi umane și materiale semnificative²⁷. Biserica este implicată activ în această problemă, prin dezvoltarea în permanență a sectorului filantropic-social, din cadrul fiecărei episcopii. Având în vedere starea actuală, după ieșirea întregii societăți românești de sub influența comunismului, se poate vorbi de o implicare mai profesionalizată și bine definită a Bisericii.

Din 1990 s-a înființat Sectorul filantropic-social și vedem în prezent dezvoltarea unui cadru legislativ tot mai larg, care să reglementeze modalitatea de funcționare a instituțiilor sociale. În ședința din data de 20 februarie 2001 a fost aprobat Regulamentul de organizare și funcționare a sistemului de asistență socială în Biserica Ortodoxă Română. În statutul actual al Bisericii Ortodoxe Române există, de asemenea, un capitol întreg legat de chestiunea asistenței sociale în cadrul Patriarhiei Române. Totuși, statutul a suferit modificări în timp, însă acest lucru se datorează faptului că există diverse asociații care au în vedere filantropia la nivel național și nu numai, unele fiind conduse de Biserică, iar altele de către creștini. Partea sau aspectul interesant adus de modificările din 2019 este că aceste asociații trebuie să ofere rapoarte de activitate, de două ori pe an, și să ofere chiar și un raport financiar, o dată pe an.

²⁶ I. Petrică, *Biserica și asistența socială din România...*, pp. 171-172.

²⁷ D. Tompea, „Deontologia asistenței sociale și construcția paradigmei profesionale”, în G. Neamțu (coord.), *Tratat de asistență socială*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 417.

Acest fapt este important pentru a se putea organiza, la nivel Patriarhal, o bună rânduire a acțiunilor de ajutorare a celor aflați în nevoi. Totuși, lucru lesne de înțeles, Biserica Ortodoxă Română se dezice de răspunderea legală în ceea ce privește Organizațiile non-guvernamentale (ONG), care nu aparțin instituțional cuiva, iar acest fapt este notat în ceea ce privește modificările aduse punctual la nivelul statutului de organizare bisericească²⁸.

Concluzii

Este foarte important să înțelegem faptul că aspectele filantropice, pornite de la nivelul Patriarhiei, sunt greu gestionabile. Ne putem întreba de ce sau pentru ce motiv avem atât de mare greutate în manifestarea actelor de milostenie? Iar răspunsul este simplu și are la rândul lui un caracter istoric: pentru că Biserica s-a confruntat dintru început cu problema colectelor și a ajutorării altor biserici aflate în nevoi, a altor comunități și a altor zone defavorizate. Am pomenit în lucrarea de față de evoluția filantropiei și a aspectelor ce privesc activitatea socială a Bisericii de-a lungul existenței ei, însă ar fi potrivit să nu trecem cu vederea implicarea patriarhilor în vederea acestor ascensiuni de ordin filantropic. Dacă milostenia și-a cunoscut materializarea prin prezența Sfântului Vasile cel Mare în activitatea socială a Bisericii, așa fiecare Patriarhie în parte și-a cunoscut raportarea la aspectele social-filantropice prin implicarea mai-marilor lor. Biserica Ortodoxă Română a avut în vedere ajutorarea celor aflați în nevoi încă din primele veacuri de existență creștină, iar educația și călăuzirea sufletelor au fost folosite ca arme în acest sens, însă, în zilele noastre, nevoia de palpabil este mai importantă ca niciodată. Acesta a fost motivul pentru care Patriarhul Iustin Moisescu a căutat să aducă în interesele Bisericii Ortodoxe Române și aspecte privind Asistența Socială, un concept sau o ramură administrativă care, dacă ar fi rămas fără rezultat, nu ar mai fi existat astăzi la nivel eparhial, patriarhal sau administrativ-politic. Este extrem de importantă pomenirea promotorilor acestei idei și contextualizarea aparițiilor lor. De vreme ce Biserica a avut nevoie de Asistența Socială, ca ramură administrativă, Patriarhia a avut nevoie de implementarea ei și definirea ei ca fiind un aspect din viața oricărui creștin.

²⁸ <https://basilica.ro/noul-statut-al-bor-in-monitorul-oficial-principalele-modificari/>, accesat în 21/02/2020.